

2. הפטור ממס קנייה, שניתן לעולים חדשים ולתושבים חוזרים בעת יבוא מקלטי טלוויזיה. מותנה בזה, שבמקרה של העברת הבעלות על המכשיר ישלם המעביר את מלוא מס הקנייה. לפי השיעור החל על מכשיר כזה ביום העברת הבעלות. כאשר נודע, שמכשירים רבים — לפי הערכת שלטונות המכס כ-4.000 — שעליהם לא שולם מס קנייה, הועברו לידי בעלים חדשים. פרסם אגף המכס והבלו בעיתונות וברדיו את המודעה הבאה:

"לשימת לב המחזיקים במקלטי טלוויזיה. מנהל המכס והבלו מבקש להסב שימת לבם של המחזיקים במקלטי טלוויזיה שלא שולמו עליהם המסים ושאינם זכאים לפטור, כי נקבע הסדר מיוחד וחר-פעמי לתשלום המסים. לפי ההסדר החדש אפשר יהיה לשלם המסים בתשלומים. ההסדר נעשה במגמה למונע מהמחזיקים במקלטי הטלוויזיה, שלא שולמו עליהם המסים, את אי הנעימות הכרוכה בגילויים ובתפיסתם. פרטים נוספים בקשר להסדר התשלומים ניתן לקבל בכל משרדי מס קנייה האזוריים בירושלים, תל אביב וחיפה וביתר תחנות המכס והבלו בארץ. תשלומי המס יעשו אף הם במשרדים הללו. הסדר זה יהיה בתוקף עד ל-31.7.63."

בעקבות הפרסום פנו 224 בעלי מקלטים אל תחנת המכס, וכל אחד מהם שילם את הסכום האחיד הנדרש של 650 ל"י. עד מועד הביקורת החוזרת בנובמבר 1964 לא נעשתה כל פעולה מצד שלטונות המכס כדי להביא לתשלום המס על מקלטים נוספים.

לדעת הביקורת לא היה זה נכון מבחינת המינהל התקין לפנות אל הציבור בפנייה המאיימת בסאנקציות, כשאין עמה תכנית פעולה מעשית כדי לגבות את המגיע לאוצר המדינה.

בינואר 1965 הסבירה הנהלת אגף המכס והבלו, שאמנם התכוונה להמשיך בפעולה, אולם מטעמי יעילות החליטה לעשות זאת, כשתוטל אגרה על החזקת מקלטי טלוויזיה; רק בדצמבר 1964 סיכמה ועדת האגרות הבינמשרדית, שתוטל אגרה כזאת.

מס שבח מקרקעין

חוק מס שבח מקרקעין, תש"ט—1949, הוחלף ב-22.8.1963 בחוק חדש, שלפיו הורחב תחום תחולתו של מס שבח. הונהגו שיעורי מס חדשים ונקבעו כללים אחרים, שעליהם יתבססו חישוב המס ומתן פטור והנחות. עם תחולתו של החוק החדש חלו שינויים גם מבחינה מינהלית, באשר הטלת המס וגבייתו הועברו מהאגף לרישום מקרקעין שבמשרד המשפטים לידי מנהל אגף מס רכוש וקרן פיצויים שבאוצר. לשם ביצוע התפקידים, שהוטלו על אגף מס רכוש, הוקמו יחידה מיוחדת במסגרת הנהלת האגף וחמש יחידות אזוריות — ירושלים, תל אביב, מרכז, חיפה ונתניה. רוב העובדים, שנתקבלו ביחידות אלה, במיוחד עורכי השומה, הוכשרו לתפקיד זה במשך מספר חודשים.

בחודשים אוגוסט—אוקטובר 1964 נערכה ביקורת בהנהלת אגף מס רכוש ובחמש היחידות האזוריות שלו על אופן הביצוע של החוק החדש.

1. המוכר זכות במקרקעין חייב, לפי סעיף 73 לחוק, למסור למנהל מס שבח מקרקעין תוך שבעה ימים מיום המכירה הצהרה על העסקה בציון תאריכה ותמורתה, וחובה דומה חלה גם על הקונה. נוסף על כך חייב המוכר לפרט תוך 30 יום בהצהרה שנייה את התמורה, שהוא שילם בזמנו בעד רכישת הזכות, וכן את הנתונים האחרים הדרושים לקביעת השבח ולחישוב המס, כגון הוצאות ההשבחה ותקופת ההחזקה.

תוך 30 יום מיום קבלת כל ההצהרות חייב המנהל, לפי סעיף 78 לחוק, לעשות שומה סופית או זמנית לפי ההצהרות, או שומה סופית לפי מיטב שיפוטו. נעשתה שומה זמנית, רשאי המנהל לעשות שומה סופית תוך שנה; ולא, תיהפך השומה הזמנית — בתום שנה מיום שנעשתה — לסופית, אלא אם הסכימו המוכר והמנהל על תאריך מאוחר יותר.

נעשתה המכירה בכתב, מהווה התמורה הנקובה בהסכם בעד המכירה את השווי של הזכות, בתנאי שהמנהל שוכנע, שהתמורה בעד הזכות נקבעה בתום לב ובלי שהושפעה מקיום יחסים מיוחדים בין המוכר לקונה. לא נעשתה המכירה בכתב, יש לראות כשווי הזכות את הסכום, שיש לצפות לו ממכירת אותה זכות על ידי מוכר מרצון לקונה מרצון.

— במשך שנת הפעולה הראשונה של אגף מס רכוש לפי החוק החדש נפתחו כ-30,000 תיקים הנוגעים לעסקאות מקרקעין, שלגביהן נמסרו הצהרות של מוכרים וקונים. בשליש בערך מעסקאות אלו קבע האגף, שהן חייבות במס ולגביהן נעשו שומות. לשומות אלה וכן להבחנה בין העסקאות, הטענות מס לבין אלה שהן פטורות ממס, הגיע האגף בדרך כלל על פי הצהרת הצדדים בעסקה, כשבדיקת הנתונים הייתה מצומצמת בלבד. באיזור תל אביב, למשל, בו נעשו רוב העסקאות, ערך שמאי היחידה בדיקה במקום הנכס בפחות מ-10% של המקרים. באיזור ירושלים ובאיזור נתניה נעשו ביקורים במקום במקרים אחדים בלבד; לגבי העסקאות בבאר שבע, המהוות אחוז גדול מהעסקאות שבטיפולן של היחידה האזורית בירושלים, כמעט שלא נערכו ביקורים במקום. גם הבדיקה על פי מסמכים לא הייתה מספקת; במקרים רבים התחשב האגף בהוצאות השבחה גדולות, שנכללו בהצהרות הצדדים, בלא שעמד על כך, שהוצאות אלה יוכחו באסמכתאות מתאימות או בדרך של קבלת הערכה מוסמכת.

— כל השומות, שנעשו רק על פי ההצהרות של הצדדים בעסקה, נעשו כשומות זמניות, כדי לאפשר למנהל, במידת הצורך, לחזור לעסקה ולשום אותה סופית במשך שנה בטרם ייהפכו באופן אוטומטי לסופיות. נהוג זה נראה סביר, אם המדובר במקרים, שחודש ימים אינו מספיק כדי לבדוק את הנתונים ושכחונת המנהל לערוך לאחר מכן בדיקה יותר יסודית. הביקורת העלתה, שהאגף — חוץ ממקרים בודדים — לא חידש, וגם לא נקט צעדים לחדש, את הטיפול בשומות הזמניות. לפי סעיף 85 לחוק רשאי אמנם האגף בנסיבות מיוחדות לחזור תוך ארבע שנים לשומה סופית ולתקן אותה, אולם בהוראות אלו אין לראות תחליף לעריכת בדיקה שיטתית סמוך לביצוע העסקה וגם אין ערובה, שבדיקה כזאת תיערך.

— בטופס המשמש להודעת שומה נאמר: "הודעת שומה זו היא סופית/זמנית", כשעל האגף למחוק את המלה שאינה מתאימה. ההצטקים שבתיקי האגף אינם מראים בדרך כלל, שנעשתה מחיקה כזאת, ואם גם במקור המלה "סופית" אינה מחוקה באותם המקרים, שהכוונה לשומה זמנית, ימצא האגף עצמו כשידו על התחנות, אם יבוא לערוך שומה סופית שונה. אף אם במקור המלה מחוקה, נוצרת אי-ודאות כשההצטקים בתיקי האגף אינם מאפשרים לעמוד על כך.

— בחישוב השבח ניכה האגף השבחות מסוימות מתמורת המכירה, שלפי החוק היה צריך להוסיפן על תמורת הרכישה המקורית. הואיל ושיעורי המס עולים, ככל שהשבח מהווה אחוז יותר גדול ממחיר הרכישה המקורי, עלול חישוב האגף להביא להגדלת המס מעל המגיע על פי החוק. לדוגמה, במקרה אחד ניכו את ערך השיפורים בסך כ-4,000 ל"י משווי המכירה

בסך כ-75,000 ל"י במקום להוסיפו לשווי הרכישה בסך כ-7,000 ל"י. ההבדל במס, שהוחזר בעקבות הביקורת, הגיע ל-582 ל"י. במקרה אחר נוכח ערך בניין, שנבנה על מגרש, בסך 5,000 ל"י ממחיר המכירה בסך 50,000 ל"י, במקום להוסיפו לשווי רכישת המגרש בסך 4,462 ל"י. ההבדל במס שהוחזר לנישום הגיע ל-509 ל"י.

2. היחידות האזוריות עורכות את השומות ושולחות אותן לנישומים, אך אינן מטפלות בגביית המס. הגבייה נעשית ע"י הנהלת האגף. לפי סעיף 91 לחוק יש לשלם את המס תוך 14 יום מיום מסירת השומה. כדי לבדוק, אם התשלומים נתקבלו במלואם ובמועד. דרוש, שהנהלה תקבל באופן שוטף מהיחידות האזוריות ידיעה על כל שומה שנערכה ונשלחה על ידיהן. המעקב אחרי התשלום במועד חשוב במיוחד בשים לב להוראה שבסעיף 94 לחוק, לפיה תיווסף לסכום, שלא שולם, תוספת של 2% לכל חודש של פיגור עד למכסימום של 20%, אם המס כולו או מקצתו לא שולם תוך 90 יום מהמועד שנקבע לתשלום.

— הנהלת האגף לא דאגה להנהגת הסדרים הדרושים להבטחת מעקב תקין אחר גביית המס. עד 15.1.1964 לא עמדה הנהלת האגף בכלל על כך, שתקבל מהיחידות האזוריות ידיעה על כל שומה, שנערכה ונשלחה. החל ב-15.1.1964 אמנם הונהג הסדר, שלפיו חויבו היחידות האזוריות להעביר לידי הנהלת האגף העתק מכל שומה, אולם ההעתיקים הועברו בלא רשימות לזווי ותויקו בהנהלת האגף בעוקדנים, בלי שנרשמו באופן שוטף ומסודר. בהעדר רשימות לזווי ורישום סדיר לא ניתן לבדוק, אם בהנהלה נתקבל העתק מכל שומה, ולא ניתן להבטיח, שאם אבד העתק ייגבה המס.

— אף אחרי 15.1.1964, כשהתחילו להגיע להנהלת האגף העתיקים מהשומות, לא נעשתה כל פעולה כדי לגבות את המס מהנישומים, שלא שילמו אותו. לפי הערכת משרד מבקר המדינה, הגיע מספר הנישומים, שבתחילת ספטמבר 1964 פיגרו בתשלום המס, בלי שנעשתה פעולה כלשהי לקבלת התשלום מהם אחרי מסירת השומה, ליותר מ-4,000; בין אלו היו מאות נישומים, שהשומה נמסרה להם ארבעה חודשים ומעלה קודם לכן. המס הנובע משומות, שנמסרו בין 15.1.1964 לבין 31.5.1964 בלבד ושעד מועד הביקורת לא נגבה, הסתכם ב-4 מיליון ל"י בקירוב. רק בסוף אוקטובר, אחרי הערות הביקורת, התחיל האגף בפעולות מעקב אחרי הפיגורים.

— בשום מקרה של פיגור בתשלום המס לא נדרשה התוספת המתווספת עליו אוטומטית לפי סעיף 94 לחוק, מנהל מס שבח אמנם רשאי לפטור אדם מתשלום התוספת, אם ראה סיבה מספקת לכך, אולם הימנעות כללית מדרישת תוספת המס אינה מתיישבת עם הוראת החוק, המסמיכה את המנהל לתת את הפטור, כשסיבות המקרה המיוחד מצדיקות את האיחור בתשלום.

עם זאת מהראוי היה, שבהודעת השומה אל החייב תצוין התוצאה הצפויה לפי סעיף 94 מאיחור בתשלום — ציון שאינו כלול בטופס הקיים.

3. סעיף 9(א)(1) לחוק מס שבח מקרקעין קובע, שמכירת זכות במקרקעין, שאינה נרשמת בפנקסי המקרקעין, תהא חייבת בתוספת מס בסכום האגרה, שהייתה חלה לפי התקנות בדבר אגרות העברת מקרקעין, אילו נמכרה אותה הזכות במקרקעין בדרך החייבת רישום בפנקסי המקרקעין. חובת תשלום תוספת המס חלה, לפי סעיף 9(ד) לחוק, על הקונה. מטרת הסדר

זה בחוק היא למנוע יתרון ממכירת זכות במקרקעין מחוץ למשרד רישום מקרקעין, כגון מכירה בדרך מתן יפוי כוח בלתי חוזר למי שאיננו נאמן או אפוטרופוס בהתאם לחוק. עוד נקבע בסעיף 56 לחוק, שאם שולמה תוספת מס, יהיה הרישום בפנקס המקרקעין פטור מתשלום אגרה.

— בעקבות הוראת החוק החלו היחידות האזוריות לדרוש תשלום תוספת בכל אותם המקרים, שבהם הצהירו המוכר והקונה על טופס מיוחד, שהונהג לצורך זה, שהעסקה לא תירשם בפנקס המקרקעין. אולם אינו קיים מעקב, אם במקרים שהצדדים לא הצהירו על הימנעות מרישום, אמנם נעשה הרישום ונגבתה האגרה.

לפי סעיף 9(א)(2) לחוק לא חלה תוספת המס, אם המכירה נעשתה בדרך החייבת רישום בפנקס המקרקעין, אך לא ניתן לרשמה בשל סיבה שלמוכר ולקונה כאחד לא הייתה שליטה בה. בסעיף 9(ה) נקבע, שחובת התשלום של תוספת המס תחול על הקונה תוך 30 יום מיום שהוסרה המניעה לרישום זכותו במקרקעין שרכש. מקרה שכיה לתחולת ההוראה האמורה הוא מכירת דירות על ידי חברות שיכון המקימות בניינים בשטחים, שבהם לא נעשה עדיין הסדר הקרקעות.

— באפריל 1964 עשה האגף הסדר עם מספר חברות שיכון, שלפיו יגבו החברות מהמשתכנים סכום, השווה לסכום תוספת המס, על בסיס חוזה ההשתכנות, שיערך בין החברה ובין המשתכן. בהסדר נקבע, שכל משתכן, שיחתום על חוזה ההשתכנות עם אחת מחברות השיכון, יחתום גם על הצהרה לצורך מס שבח מקרקעין, וחברות השיכון יגבו מן המשתכן את סכום תוספת המס עם מסירת הדירה בידי המשתכן. הסכומים, שנגבו מהמשתכנים, יועברו להנהלת מס שבח מקרקעין אחת לחודש. לדעת הביקורת נוגד הסדר זה את הוראת החוק האמורה. (בעניין גביית אגרה לפני המועד על ידי חברות שיכון ראה דן"ח שנתי 13, עמ' 277).

מס רכוש על נכסים חקלאיים

בחודשים מארס—יוני 1964 נערכה ביקורת על הפעולות הכרוכות בהטלת מס רכוש ובגבייתו מנכסים חקלאיים. הביקורת בוצעה ביחידות האזוריות ירושלים, תל אביב וחיפה, הגובות כ-80% מסך כל המס הנגבה בענף זה בכל הארץ.

לשנת 1961/62 נערכו השומות, על פי רוב לפי מיטב השפיטה, ולא על פי הצהרות הנישר מים; לשנות 1962/63 ו-1963/64 נדרשו רוב בעלי הנכסים לשלם מקדמה על חשבון המס, שגובהה נקבע לפי סכום המס, שהגיע על פי השומה לשנת 1961/62.

— היחידה בתל אביב ערכה את השומות בדרך כלל, אחרי שנעשה ביקור במקום לשם בדיקת הנתונים המשמשים בסיס לעריכת השומה. לעומת זאת ערכו היחידות בחיפה ובירושלים את השומות ברוב המקרים בלא ביקור במקום; גם כאשר הוגשה השגה, לא נעשה ביקור במקום, אלא השומה תוקנה במרבית המקרים רק על פי הנתונים שבהצהרות או על פי מאזנים והסברים, שניתנו על ידי נציגי היישוב החקלאי, שבתחומו הרכוש.

— בדיקת הרשימה, המתנהלת ביחידה בחיפה על היישובים שבאיזור, הכלולים ברשת משלמי המסים, העלתה, שלפחות 7 מושבים עדיין לא נכללו ברשת זו.

— בעוד שהגבייה מהקיבוצים אינה כרוכה בקושי מיוחד, ואמנם נגבה מהם החלק העיקרי מן המס המגיע מהם, נתקלת הגבייה מהמושבים, מטבע הדברים, בקשיים יותר גדולים והאגף לא הצליח במידה סבירה להתגבר על קשיים אלה. רוב המושבים מפגרים פיגור גדול בתשלום המסים, ומחוץ לאותם מקרים, שבהם נגבה החוב, בשנתיים האחרונות, על ידי ניכוי מתשלום הפיצויים בעד נזקי בצורת, לא נעשו צעדים יעילים לגביית המס המגיע, לדוגמא:

סך כל המס, בו חויבו 27 מושבים באיזור ירושלים, מבין 35 שבטפול היחידה, לשלוש שנות המס 1961, 1962 ו־1963, בתוספת יתרות ליום 1.4.1961, מגיע ל־430,000 ל"י בקירוב. על חשבון חוב זה נגבו בתקופה האמורה כ־50,000 בלבד, דהיינו כ־12% מהחוב.

ל־23 מושבים, מבין 66 שבטפול היחידה בחיפה, נערכו בנובמבר 1963 בבת אחת שומות לשלוש שנות המס 1961/62 — 1963/64; בשומות אלה חויבו 23 המושבים במס כולל של 500,000 ל"י בקירוב. עד מועד הביקורת לא נגבה כל תשלום על חשבון החיוב. מלבד זה העלתה הביקורת באיזור חיפה, שבחמישה מושבים, החייבים כ־33,000 ל"י, לא נגבה כל מס בשנת 1961 ואילך, וכן משני מושבים, שחויבו בעד שנות המס 1963 — 1961 ב־100,000 ל"י בקירוב, שילמו על חשבון חוב זה כ־33,000 ל"י בלבד.

לאור מצב עניינים מדאיג זה מינה מנהל האגף במשך השנים שלוש ועדות — אחת אחרי השנייה — שיחקרו את הבעיה וימליצו על פתרונה. בדצמבר 1961 מונתה הוועדה הראשונה והמליצה על הגדלת כוח האדם של האגף. במאי 1962 מונתה הוועדה השנייה והיא לא פעלה כלל. באוקטובר 1963 נתמנתה ועדה שלישית שהגישה את המלצותיה במאי 1964. ועדה זו הסתפקה בהצעות לשיפור דרכי ההערכה של נכסים חקלאיים וביעול הפיקוח על טיב השומה, אולם אין בדין וחשבון שהגישה כל הצעה מעשית ליעול הגבייה.

שומות למפעלים לייצור משקאות משכרים

חוק מס רכוש וקרן פיצויים, תשכ"א—1961, מחייב כל אדם, המחזיק במלאי של סחורות לצורך עסקי, לשלם מס רכוש משווי המלאי, שהיה לו ב־1 באפריל כל שנה. כבסיס לחישוב השווי של המלאי קובע החוק, לפי ניסוחו שהיה עד 1.4.1964, את הסכום הנמוך שבין שני אלה:

"(1) הסכום העשוי להתקבל במכירה ממוכר ברצון לקונה ברצון; (2) מחיר הרכישה של המלאי — לרבות מסי יבוא, תשלומי חובה אחרים, הוצאות הובלה והוצאות אחרות כיוצא באלה.....".

במקום (2) בא לפי תיקון החוק מ־2.4.1964, בתוקף למפרע מ־1.4.1961:

"(2) מחיר הרכישה של מלאי לרבות המסים המוטלים על יבוא, ייצורו או מכירתו וכן תשלומי חובה אחרים — ואף אם טרם שולמו המסים האמורים ותשלומי החובה, או טרם נמכר המלאי....., ולרבות דמי הובלה והוצאות אחרות כיוצא באלה.....".

בראשית 1964 נערכה ביקורת בארבע היחידות האזוריות של האגף — ירושלים, תל אביב, חיפה וגוש דן — על השומות, שנעשו למפעלים לייצור משקאות. הביקורת הקיפה את התיקים של 20 מפעלים כאלה.

1. בחוק הארנונה לפיצוי נזקי מלחמה, תשי"א—1951, שהיה בתוקף עד 31.3.1961, הוגדר שווי המלאי כסכום, שיש לצפות לו במכירה ממוכר ברצון לקונה ברצון או מחיר ששילם הבעל בעד המלאי, הכל לפי הסכום הקטן יותר. הגדרת השווי כמחיר רכישה של המלאי, לרבות מסי יבוא ותשלומי חובה אחרים, מופיעה לראשונה בחוק מס רכוש וקרן פיצויים משנת 1961. פירושה של הגדרת זו לגבי משקאות משכרים הוא, שיש להוסיף על מחירם העצמי גם את הבלו, שהיצרן חייב לשלם עליהם. אך מחמת ספק נהגו יחידות מס רכוש גם אחרי מועד זה לא להוסיף, בעת קביעת שווי המלאי לפי מחיר הרכישה, את הבלו שטרם שולם. בדצמבר 1962 הוציא מנהל מס רכוש חוזר לכל היחידות האזוריות, בו הוא הבהיר את הצורך לכלול החל ב־1.4.1961 במחיר הרכישה של המלאי גם את הבלו המוטל עליו, אף אם טרם שולם.

ל־20 המפעלים, שתיקיהם נבדקו על ידי משרד מבקר המדינה, נערכו בסך הכול 53 שומות, המתייחסות לשנות המס 1961, 1962 ו־1963. ב־38 מהשומות לא נכלל הבלו בשווי המלאי, מהן 8 שומות שנערכו אף אחרי ההוראה המפורשת מטעם מנהל מס רכוש בחוזר מדצמבר 1962. סכום המס שלא נגבה, משום שהבלו לא נכלל בשווי המלאי, מגיע ל־600,000 ל"י בקירוב.

בעקבות הביקורת ניגשו היחידות לתיקון השומות, בהן לא היה הבלו כלול בשווי המלאי; עד דצמבר 1964 תוקנו 26 מתוך 38 השומות, שהיו טעונות תיקון. אולם כשהגישו מספר יצרנים השגות על השומות וטענו, שכלילת הבלו תביא להעלאת המחירים, עוכבה לעת עתה גביית הפרשים.

2. בהצהרה, שכל בעל מלאי חייב להגיש עד 30 באפריל כל שנה, עליו לפרט את סוגי המלאי ואת שוויים. אם בעל הנכסים לא מסר הצהרה, או אם יש למנהל מס רכוש יסוד להניח, שהפרטים שבהצהרה אינם מלאים או אינם נכונים, רשאי הוא לשום לפי מיטב שיפוטו את שווי הנכסים ולקבוע את המס המגיע לפי זה.

— השומות נערכו חלקם על פי הצהרות היצרנים, וחלקם לפי מיטב שיפוטו של מנהל מס רכוש. ברוב המקרים לא התבססה קביעת שווי המלאי על בדיקת ספרי החשבונות של המפר־עלים או על השוואת השווי, עליו הצהירו היצרנים, לנתונים בדוקים אחרים, כגון נתונים על היקף המלאי, שיחידות הבלו אוספות אותן למטרותיהן. משרד מבקר המדינה ערך חישובים במקרים מספר כדי לבדוק, באיזו מידה תואם השווי, שנקבע בשומות, שנעשו על ידי יחידות מס רכוש, את השווי המתקבל על פי הנתונים על היקף המלאי שבידי יחידות הבלו. בדיקה זו העלתה הבדלים גדולים. לדוגמה, במפעל אחד נקבע בשומה לשנת 1963/64 מלאי בשווי של 4,430,000 ל"י, בעוד ששווי על פי הנתונים שבידי יחידות הבלו מגיע ל־6,800,000 ל"י בקירוב; במפעל שני נקבע בשומה מלאי בשווי של 100,000 ל"י, בעוד שלפי החישובים של משרד מבקר המדינה השווי הוא 600,000 ל"י בקירוב; במפעל שלישי הוערך המלאי בשומה ב־84,000 ל"י בקירוב, בעוד שלפי חישובי משרד מבקר המדינה היה מקום לקבוע את השווי ב־440,000 ל"י. המס הוא 1.2% מהשווי, ולכן מסתכם ההפרש במס בשלוש הדוגמאות ביותר מ־38,000 ל"י (1.2% מהפרשי שווי בסך כולל של כ־3,200,000 ל"י).

בעת תיקוני השומות לצורך כלילת הבלו בשווי המלאי תוקנו השומות בשני המקרים הראשונים גם מבחינת היקף המלאי ושווי ונדרשו הפרשי המס.

3. במקרים מספר נענה מנהל מס רכוש לבקשת יצרנים וקבע תאריך אחר מ־1 באפריל כיום קובע לקביעת שווי המלאי, שלפיו יש לשלם את מס הרכוש. בהחלטותיו התבסס מנהל מס רכוש על סעיף 15(ב) לחוק מס רכוש וקרן פיצויים, תשכ"א—1961. הקובע :

"על אף האמור בסעיף קטן (א) רשאי המנהל לקבוע, לפי בקשת בעל המלאי, כי שחיו של המלאי בשנת המס יהיה מחירו ביום הראשון של תקופת השומה המיוחדת, שהוכרה לבעל המלאי, על פי סעיף 7 לפקודת מס הכנסה, 1947 ; קבע כך המנהל, יראו את המועד האמור כקובע לעניין שחיו של המלאי בכל שנת מס עתידה, כל עוד לא הורה המנהל הוראה אחרת".

סעיף 7 לפקודת מס הכנסה קובע :

"נוכח פקיד השומה, שאדם פלוני רגיל לסכם חשבונות עסקו ביום, שאיננו האחרון לשנת המס, רשאי הוא להרשות, שההשתכרות או הרווחים מאותו עסק יחושבו, לעניין פקודה זו, על יסוד ההכנסה של שנה המסתיימת באותו יום בשנת המס ; ניתנה רשות כאמור לשנת מס פלונית, יוטל המס לכל שנת מס עתידה על ההשתכרות או הרווחים של השנה המלאה המסתיימת בתאריך דומה, בכפוף לכל תיאום שפקיד השומה יראה צודק וסביר".

— לדעת הביקורת מן הנכון היה, אילו שקל מנהל מס רכוש בעת מתן החלטות בדבר קביעת תאריך אחר, אם מבחינת העניין סביר הוא ללכת, לפי מה שקבע פקיד השומה. בשיקולים אלה היה עליו להתחשב בכך, שלגבי מס הכנסה על הנישום להצהיר על הכנסתו לתקופה של שנה שלמה, כך שלקביעת תאריך אחר בדרך כלל אין חשיבות עניינית ; לעומת זאת לגבי מס רכוש, יתכן שלקביעת שווי המלאי ליום אחר תהא השפעה רבה על גובה המס. כך, למשל, קבע מנהל מס רכוש תאריך אחר לשני מפעלים, המייצרים יין בכמויות גדולות — למפעל אחד ה־1 ביולי ולמפעל השני ה־1 באוגוסט — בלא שעמד על כך, שבמועדים אלה, שהם סמוכים לבציר, כמות היינות והמשקאות שבמלאי היקבים היא, לפי הדו"חות של יחידות הבלו, הנמוכה מכל מועד אחר שבשנה. באחד מהמפעלים הייתה ב־1.4.1963 כמות היין 6,124,000 ליטר ורק 3,883,000 ליטר ב־1.7.1963 ; במפעל השני הייתה ב־1.4.1963 כמות היין 1,590,000 ליטר ורק 987,000 ליטר ב־1.8.1963.

בעקבות הביקורת נקבעו מחדש לשני המפעלים שומות לפי מצב המלאי באחד באפריל.

תיקון ליקויים

חברות מעטים

דו"ח שנתי 14, עמ' 73

נציב מס הכנסה לא הפעיל כלפי חברות מעטים, שבהן הצטברו רווחים בלתי מחולקים, את סמכותו לפי סעיף 77 לפקודת מס הכנסה לנהוג ברווחים אלה, כאילו חולקו בתור דייווידנד. תחת זאת הציע הנציב למספר חברות כאלה פשרה, שלפיה ינהגו ברווחים אלה, כאילו חולקו כמענקים לבעלי המניות. מבקר המדינה ציין, כי אין אסמכתא בחוק לנהוג זה וכי הוא עלול ליצור תקדימים לא רצויים.

ועדת הכספים של הכנסת, בסיכומיה והמלצותיה לדו"ח מבקר המדינה, כפי שאושרו במליאת הכנסת (ראה להלן עמ' 662) קבעה אף היא, כי השיטה של הטלת מס על חלק מן הרווחים